

prvotno vero v humanizem. Isto zanikanje najdemo v Maxu Stirnerju, ki je tudi zadal težke udarce humanizmu. Človeško carstvo — ki je sredi med duhom in naravo —, carstvo samozadovoljnega humanizma razpada v kosce. Vidimo že njegov konec. Prestopili smo meje človeka. Nemogoče je najti trdna tla v čisto človeškem. Istočasno propada renesansa, ki je bila pozorišče energije tega srednjega človeškega carstva, renesansa, ki je skušala ustvariti človeško življenje lepo, veselo in popolno. Moderna zgodovina je razbila to carstvo. Razširjenje in razpad tega humanističnega carstva, njegova demokratizacija je jasno ponazorila vse njegovo bistvo. Kreativni humanizem obstaja lahko le v izbranem delu človeške družbe. Taki so bili pogoji v dobi renesanse. Prosvitljena doba in revolucija sta začeli proces nivelizacije v humanističnem carstvu in sta povzročili njegov notranji razkroj. Renesansa je temeljila na neenakosti in le na tej podlagi je bila mogoča. Žeja po enakosti, ki tako peče modernega človeka, pomenja konec renesanse. V tem je izprememba socialnega življenja.

(Z avtorjevim dovoljenjem prevel E m p e.)

V L A K

POVEST Z MEDIGRO. — BRATKO KREFT

Večer. Električne luči. Vagoni. Lokomotive. Ljudje. — Vlak pred odhodom. Lokomotiva diše, diše napeto, kakor da že težko čaka na odhod. — V zadnjem trenutku še priteče mlad potnik s kovčegom. Mlad, lepo oblečen človek. — Sneži. Nalahno se na stopnicah otepa. Nato vstopi v II. razred. Prazno, pust. Le iz zadnjega vagona sem se sliši petje, krohot, vesel smeh. Fantje se vračajo domov. Odslužili so vojake. Človek odpre vrata, odgrne zastor. V kotu ob oknu sloni črna oblečena potnica. Mlada dama.

«Dovolite?»

«Prosim...»

V očeh črno oblečene dame je zaigral vesel, hvaležen smehlaj. In gospod odloži kovčeg, zimsko suknjo ter sede.

«Se vozite daleč?»

«Daleč», odgovori ona.

«Tudi jaz. V Beograd.»

Zunaj žvižgi, trobenta in vlak se začne pomikati. Kolesa polze po vlažnih tračnicah, lokomotiva hrka.

Vojaki so odprli okna. Z rokami mahajo v sneženo noč.

«Adijo, Ljubljana, adijo!»

Devetnajst jih je. Od vseh vetrov. Po devet, dvanajst, osemnajst mesecev so služili v vojski. Sedaj so odslužili. Vlak jih pelje naprej, proti domu. Pojo, vriskajo. Ne vsi. Nekateri zase molče in premišljajo, odkod, kam. Dva Macedonca, muslimana, sedita prekrizanih nog kakor v svoji kuli. Brkata sta, lica razrvana, nevesela... Molčita. Samo mladci pojo... In vlak sopiha v noč. Lokomotiva bruha žareče iskre, ki se križajo s snežinkami, se zaletavajo vanje, ugašajo, mró...

I.

Miloš je iz doline, Joco s hriba. Tam doli ob Neretvi je njuno domovanje. Na koncu vasi, kjer se je začel vzpenjati kameniti hrib, je stala borna, s kamenom zidana koč. Tam je stanovala lepa, močnogruda Ruža s svojo materjo. Mati je bila že postarna in ni veliko delala. Za obe je morala skrbeti Ruža. Ruža je bila lepa. Jedra, zdrava, rdečelična kakor zrelo jabolko. Poznala je Miloša iz vasi, poznala je tudi Joco s hriba. Oba pa sta jo imela rada. Miloš pa je bil iz doline in njegov oče je imel čredo ovac in tudi lepo koč. Oj, koč močno, trdno, da ni veter tulil skozi razpokline, kakor v Ružinem domu. Zato je Ruža hrepenela ven izpod brega, tja doli v nizko koč v vas, kjer je bil Miloš, mladi, živi dečko, ki jo je prišel zvečer ob Neretvi v strasten objem, da jo je prijetno zbolelo v grudih.

Joco pa je bil tih, neroden fant. Pri bogatem muslimanu je služil za pastirja. Njegovo čredo je pasel na hribu, nad Ružino koč. In večkrat ji je dal mleka za staro mater, tako da nihče ni vedel, edino Miloš, ki mu je povedala Ruža. Kdo je bil, odkod je prišel, ni vedel. Drugi hlapci so mu pripovedovali, da so ga našli otroka ob Neretvi. Čigav sin je in kdo mu je bila mati, oj, tudi o tem so veliko govorili, da je bil pogosto žalosten, prežalosten za svojo mladost. Zato so celo rekali, da ni pri pravi pameti. Dejali so mu, da je norček.

«Poglejte, norček je že spet pozabil na svojo čredo. Na kamenu sedi in premišlja. Kaj neki premišlja? O očetu, o materi? Ne izmisli si jih.»

Tako se je šalil Miloš iz doline, kadar je zagledal Joca, ki je zamišljen z dolgočasnimi očmi slonel na skali in se oziral v dolino. Tja, kjer je tekla Neretva, kjer se je vila bela cesta, kjer je stala Ružina koč.

Zavriskal je Miloš, zavriskal, kakor da vriska Joci. Ruža, ki se je skrila v koči, pa je vedela, da vriska njej. In si je popravila lase, se pobožala po grudih in stopila na prag.

Tega Joco ni videl, tudi za njune poljube ni vedel. Zakaj Ruža je bila dobra in prijazna z njim.

In ko sta morala oba v vojake, je dala šopke obema. Tudi pozdrav jima je dala na pot. Milošu prejšnji večer celo poljub. Vroč poljub, kakor ga je znala dati samo Ruža...

In sta šla. Miloš razposajeno vesel, Joco tih, kakor žalosten. Še iz oči mu je sijalo, kadar je pogledal na svoje prsi. Tam je bil šopek, ki mu ga je pripela Ruža.

Tako sta šla v vojake. Devet mesecev. Sedaj sta se vračala.

*

V kupeju drugega razreda sta se peljala mlad mož in mlada žena v črnem.

In mož je vprašal:

«Ali ste gospa?»

«Ne.»

«Kdo je umrl?»

«On. Dolgo, oh dolgo je bolehal...»

Izmučene oči so se zazrle skozi okno, v noč. Kolesa vlaka so pela svojo enakomerno pesem.

II.

Miloš je pel, kričal, veliko govoril. Oče mu je poslal denarja in popoldne se je malo upijanil. Tudi na Ružo ni pozabil. Rdečo ruto ji je kupil in njena pisma je skrbno spravil v kovčeg. Domov jih nese. Za spomin, ko je bil vojak.

«Hej, Joco, zakaj si tako žalosten, kot bi ti umrlo dekle?»

«Nisem žalosten», je nerodno odgovoril Joco, ki je samotno slonel ob oknu. Vsi so se zasmeli.

«Kaj, Joco, kaj pa Ruža? Ali si ji kaj kupil?»

Joco je sramežljivo odmaknil pogled. In spet so se smejali. Nekateri so že poznali njuno zgodbo. Miloš jim jo je povedal v karni. Zlasti so se smejali takrat, ko je Joco, ki ni imel posebnega strahu pred podčastniki, poprosil kaplara, da bi mu napisal pismo. Kaplar se je nasmehnil in mu napisal pismo, kakor je hotel Joco. Pisala pa sta staremu hlapcu, ki ga je takrat našel ob Neretvi in ga položil svoji ženi v posteljo. Bila sta mu kot oče in mati. Moral ju je klicati za strica in teto...

In je pisal in prosil, naj mu pošljeta par krajcarjev. Kmalu se vrne domov in rad bi si nakupil nekaj potrebnih stvari. Vzameta

naj z njegovega kupčka. Saj si je v zadnjih letih precej prihranil. Ko sta že pismo končala in napisala pozdrave, da je hotel kaplar pisanje zalepiti, je poprosil Joco, naj še malo počaka.

«Kaj hočeš še?»

«Napiši lep pozdrav ... čez hribe in doline ... za Ružo.»

In ko sta mu rednika poslala denar, je prišel z njim njun in Ružin pozdrav. Kaplar mu ga je bral enkrat, dvakrat, celo trikrat. Vojaki so se smejali, ker so vedeli, da je lepa Ruža poslala Milošu poljube.

«No, pokaži, kaj si kupil?»

Miloš je silil vanj.

«Pokaži», so prosili drugi.

Dolgo je trajalo, da se je omehčal, odprl kovček in privlekel iz njega nekaj skrbno zavitega. Miloš je stopil bliže. Ko je Joca odvil in se je iz belega papirja zardečila svetla ruta, so osupnili vsi. Najbolj pa Miloš, ki je kupil navadno rdečo ruto. Za drugo ni imel več denarja. Zapil ga je, zapravil v nizki krčmi, kjer je večkrat popival s tovariši in se šalil s točajko... Iz neutešenega hrepenenja je pil večkrat, ker mu je bilo dolgčas in hudo po tistih strastnih objemih Ruže, po tistih mladih grudih in rdečih licih...

«Svilena, draga ruta!»

Vsi so občudovali, zakaj siromašni Joco je kupil za dolgo prisluženi denar Ruži svileno ruto. Zato, da bi ji dokazal, kako jo ljubi in kako je ves čas mislil nanjo.

Miloša je postalo strah te rute... Pijan je bil in dvom ga je objel. Zbal se je za Ružo. Zapravil je denar v gostilni, Ruži pa kupil navadno ruto.

«Ali misliš, da te ima Ruža rada?» je prezirno siknilo iz njega.

«Ima me!»

«Norček, ti!»

Ta beseda ga je zbolela.

«Kaj pa bo s teboj, revček! Norček!» Vsi so prisluhnili. «Ali ne veš, da je Ruža moja?»

Joco je prebledel.

«Tvoja?»

«Moja. In tvoja ruta je ne bo pregovorila, čeprav je svilena.»

Joco ni mogel razumeti.

«Če pa mi je rekla, ko sem jo vprašal. In tudi pozdrave mi je poslala zadnjič.»

Vojaki so se divje zakrohotali, ker je bil Joco res norček, neroden, nesrečen norček, ki ni znal ne pisati ne brati. Tudi na življenje

ni znal prav gledati. Njegovo oko je krožilo samo okoli ovac, hriba in tiste koč, kjer je bivala Ruža.

Miloš je potegnil iz žepa zadnje Ružino pismo. S tistim vročim poljubom. Čitali so ga. Enkrat, dvakrat, trikrat. Zakaj Joco ni verjel in je vprašal tega in onega. Pa je bilo res. Ruža je poslala tople pozdrave in vroče poljube — Milošu, ki je bil iz vasi in je bival v močni, kameniti koči... Joco pa je bil najdenček, neroda, norček...

*

Dialog v drugem razredu.

Ona: «Strah bi me bilo voziti se sami. Po pogrebu...»

On: «Vaše oči... oprostite... Kdor je mrtev, je mrtev... Ljubim take oči...» Daljna hrepenenja so se vzbudila v njih. On je prisedel k njej...

«Vi...»

III.

Vlak je hitel vedno globlje v noč. Vojaki so se utrudili, nasmejali so se, napeli. Nekateri so se naslonili drug na drugega in so smrčali. Luč je bežno brlela v smrdljivem vzduhu, ki so ga prinesli iz vojašnice.

Miloš je z odprtimi ustmi oblonel ob oknu. Tam nasproti mu je poprej sedel Joco. Zdaj je bil sedež prazen. Nihče ni videl, kdaj je odšel.

Okrog polnoči je prikričal v kupé sprevodnik.

«Halo, vojaki, kaj pa je to?»

Vsi so odhiteli ven. Nekdo je poklical Miloša.

V kotu, stisnjen, brezkrven, je slonel Joco, kakor da spi. Okrog vratu je imel tesno zavezano tisto veliko, svileno ruto. Na enem koncu je bila odrezana. Kos je je visel izpod stropa.

«Prerezal sem naglo. Pa je bilo že prepozno», je govoril sprevodnik, Miloš pa se je bled kot zid vrnil na svoje mesto...

Pri prvi postaji so ga odložili. Sestavili so kratek protokol in vlak je oddrdral dalje.

To se je zgodilo v zadnjem vozu, ki je bil določen za vojake in bil slabo kurjen. Lokomotiva je naglo sopihala. Vestni strojnik jo je pognal v dir. Deset minut zamude zaradi tistega norčka, ki se je obesil, je bilo treba privoziti.

Sneg je naletaval vedno gosteje... Debele snežinke so se zaletavale ob okno drugega razreda. Luči ni bilo več. V temi in monotonem ropotanju koles se je našlo dvoje človeških teles...

Sneg. Vlak. Ljudje.